

Meghalt 1884. március 7-én Hódmezővásárhelyen, az általa építtetett feltámadt Krisztus kápolna kriptájában temették el. Halála után, 1886-ban édesanyja azzal örököltette meg emlékét, hogy egy 50 kg-os lélekharangot ajándékozott az egyházközségnek. Emlékét a Lichtner Gáspár Német Hagyomány-örző Egyesület¹⁶ őrzi, melynek célja: „Lichtner Gáspár plébános emlékének ápolása, Hódmezővásárhelyre és környékére német nyelvterületről áttelepültek keresztény – kulturális értékeinek, hagyományainak megőrzése.”

Fodor István Ferenc

Lendl Adolfról, születése százötvenedik évfordulóján

Lendl Adolf a magyar múlt azon nagyságai közül való, akik azon túl, hogy főbb szakmai területükön maradandót alkottak, még sokoldalúságukkal is kiemelkedtek környezetükből. Hiszen mindenekelőtt zoológus, állatpreparátor, állatkert-igazgató és tanár, de politikus (országgyűlési képviselő), és végül, de nem utolsósorban, utazó is volt egy személyben. Mindezt úgy érte el hazánkban, hogy kora gyermekkorában még magyarul sem tudott. Lendl György, a vármegye tisztii főorvosának fiaként a Temes megyei Orczyfalván született százötven évvel ezelőtt, 1862. május 6-án. Iskolai tanulmányait Temesrékason kezdte, ahol atyja akkor éppen praktizált, majd Temesváron folytatta, az akkor még német tannyelvű reálgimnáziumban. Itt és ekkor tökéletesítette magyar nyelvtudását, ami azért is szerencsésnek bizonyult, mert 1879-től már a Budapesti Tudomány- és Műegyetemen biológiát és kémiát tanult. Aztán 1884-ben középiskolai tanári, 1887-ben pedig – 25 évesen – bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Közben

1884–85-ben leszolgálta önkéntes katonaevét, s 1885–86-ban a műegyetemen, 1886–89-ben pedig az egyetemi állattani intézetben tanársegéd. Gyűjtőszenvédelye azonban hamarosan más területre vitte. 1888-ban Trefort Ágoston közoktatási miniszter felkérésére Herman Ottó kísérőjeül szegődött, a jeles tudós Észak-Norvégiába vezető madártani gyűjtő- és kutatóútjára.

Utazásuk történetét és eseményeit Herman megírta, majd 1893-ban a Természettudományi Társulat kiadta Hány Gyula, Madarász Gyula és Vastagh Géza rajzaival. 1888. június 5-én keltek útra Bécs, Berlin, Hamburg útvonalon haladva Dániába, majd onnan hajóval Norvégiába utaztak. Bergenből a Svartediket tóhoz és Fjösangerbe kirándultak, majd több híres fjord előtt elhaladva Trondhejmen át Tromsöbe hajóztak, együttes útjuk végső állomására. Herman innen már egyedül folytatta útját tovább északnak, a „Sirius” turistahajón Svaerholt madárhegye felé, majd Vardöbe, utazása végpontjára, hogy ott egyéb tudományos kutatások végzése mellett Hell Miksa és Sajnovics János korábban erre járt magyar csillagászok nyomait keresse. (Nevezettek 1768–69-ben jártak Norvégia e végvidékeire, hogy megfigyeljék a Vénusz bolygónak a Nap korongja előtti vonulását.) Lendl eközben Tromsöben maradván, e környéket kutatva és állattani gyűjtéseit végezve várta meg, míg útítársa július 29-én visszatért. Pár nap múlva a „Lofeten” nevű hajóval immár együtt utaztak Hamburgba. Érdekes, hogy ekkor együtt utaztak Oslo (ekkor még Kristiania) egyetemének tanárával, dr. Mohn-nal, aki jelentős szerepet játszott Fridtjof Nansen, a híres norvég felfedező északi sarki úttervének kialakításában.

78 napi távollét után, augusztus 21-én érkeztek vissza Budapestre. Ezt követően Lendl komoly eredményeket ért el az utazás tudományos eredményeinek feldolgozásával és közzétételével. Munkája elismeréseként 1890-ben a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárának egyik vezetőjévé nevezték ki. Am

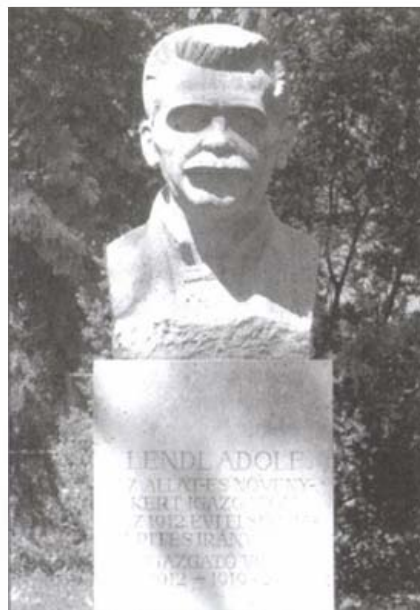
¹⁶ Magyarországi Német Civil Szervezetek.

1894-ben állásáról lemondott, mivel minden hivataltól függetleníteni kívánta magát, egyúttal önálló állatpreparáló és tanszerkészítő vállalatot alapított. Az elsőt az országban. Ezután csaknem valamennyi magyarországi iskola természetrajzi szertárát az ő Donáti utcai üzemének kitérőitől madaraival, lepke- és rovargyűjteményeivel látták el. Majd 1896-ban megindította és tíz éven át maga is szerkesztette a *Természet* című népszerű, tudományos folyóiratot, amely később a budapesti Állatkert hivatalos lapjává vált. Említést érdemel, hogy 1897-ben Budapest főváros törvényhatósági bizottsági tagjává választották, 1901-ben pedig az egykori iskolavárosáról elnevezett temesrékási kerület országgyűlési képviselőjévé is megválasztották, pártunkívüli ellenzéki programmal.

Első önálló, saját szervezésű expedícióját 1906-ban Kis-Ázsiába indította. Ennek során a Nemzeti Múzeum és a saját vállalkozása részére kívánt állatokat gyűjteni. Július elsején negyedmagával kelt útra, s társai is járatosak voltak úgy az állatok gyűjtésében, mint azok konzerválásában. Konstantinápolyt követően átkeltek az ázsiai partra, s vonaton utaztak a kisázsiai felföld északi peremére. Jártak és sikeresen gyűjtöttek Eregliban és a Taurus-hegységben. Utóbbiról írta: „*Láttam Norvégia legszebb fjordjait, szakadozott sziklafokait, melyek a Jeges tengeren végigtomboló téli viharoknak évezredek óta ellenállnak. Láttam a svájci Alpok dolomitjainak fenséges ormait az alkonyati napfényben kitézsedni és sötét estén égni. Ismerem a Magas Tátra, Máramaros és Erdély nagy havasainak szépségeit: de a Taurusban látható merész és roppant arányaiban megdöbbentő alakulásokat képzelni sem tudtam volna...*”. Útirajzát a Bozanti völgyesoros ősi „fehér hid”-jának, Ak-köprü-nek a leírásával fejezte be, megemlítve két karaván találkozását a híres hidon. Az egyik lovak hátán hozta az ezüstöt a bulgarmadeni bányából, majd itt átrakták tevehátra, s így vitték az alexandriai öböl kikötőjébe Mersinába, ahonnan már hajón szállították Konstantinápolyba.

Lendl Adolf harmadik, legeredményesebb, de egyúttal legnehezebb expedíciója 1907-ben Dél-Amerikába vezetett. Augusztus 6-án indult Budapestről, majd Bremenben felszállt a „Borkum” nevű kicsi és régi kereskedelmi hajóra. Antwerpent és a Biscaya-öblöt érintve rugaszkodtak neki az óceánnak. Brementől számítva 36 napos utat követően Monteideo érintésével érkeztek meg szeptember 15-én Buenos Aires kikötőjébe. Itt vonatra szállt és annak végállomásáig, Neuqén (akkori nevén Confluencia) városig utazott. Innen azután már gyalog folytatta útját a pampán át dél-nyugat felé egy brüsszeli tanár és egy katona társaságában. Teljes hónapon át tartó vándorlás után érkeztek meg az Andok lábánál található Nahuel Huapi tóhoz. Lendl ezután átkelt a hegységen Chilébe, s Puerto Montnál kiért a Csendes-óceán partjára. Ezután visszaindult Argentínába, s egy nagyobb kerülővel, összesen 1400 km megtételét követően érkezett a vonat végállomására. Rengeteg állatot, növényt és kőzetmintát gyűjtött útja során, melyeket ládába csomagolva, lóháton cipelt az éppen soros postaállomásig. Gyűjteményeiből a Magyar Természettudományi Múzeum, de az argentinai, s a világ más múzeumai is részesültek. Buenos Airesben még egy hónapot időzött, s 1908. március 8-án, több mint félévi távollét után, Trieszt és Fiume érintésével érkezett vissza Budapestre. Itthon utazásának szakmai tapasztalatairól, s más érdekességeiről is cikkeket és előadásokban számolt be. Végül ázsiai és dél-amerikai expedícióinak történetét az 1911-ben megjelent *Úti levelek két világrészről* című könyvében tette közzé.

Jelentős szerepet vállalt a Xántus János által alapított és igazgatása mellett 1866. augusztus 9-én megnyílt budapesti Állat- és Növénykert ujjászervezésében. Ennek következményeként 1911-ben Lendl Adolfot nevezték ki az intézmény új igazgatójává. E ténykedése során megújította és teljesen modernizálta az intézményt. Elképzeléseinek lényege az volt, hogy az állatokat lehetőleg természetesnek ható környezetükbe telepítsék. Mint zoológus, szakmai téren ebben az időben főleg a pókokkal foglalkozott, számos tanulmányban számolva be kutatási eredményeiről. E sokirányú tevékenységének elismeréseként 1917-ben az MTA levelező tagjainak sorába választották. 1919-ben Kunfi Zsigmond egy természetudományi múzeum megszervezésével bízta meg, amely megbízás elfogadása a későbbiekben nem vált előnyé-

Szobra a budapesti Állatkert főbejáratától jobbra (Polgárdy Géza felvétele)

re. Az ekkor elszenvedett politikai támadások hatására lemondott állatkerti igazgatói állásáról, s visszavonultan, tudományos és irodalmi munkásságának élt.

Tervezett ausztráliai kutatóútjáról is kénytelen volt lemondani, béna feleségét nem hagyhatta magára. Mi több, remélve a Hévízi-tó vizének szerepét neje gyógyulásában, 1932-ben a közeli Keszthelyen telepedtek le. 1939-ben megözvegyült, s ekkor ugyan már nem kötötte a feleségének két évtizeddel korábban tett fogadalma, mely szerint többé nem indul hosszabb külföldi útra, ekkor azonban kitört a második világháború. Ez az idő nem kedvezett az utazásoknak, s végleg elszakította tőle Argentínában élő mérnök fiát, Lendl Olivért és unokáit is.

Élete utolsó éveit Keszthelynek és a keszthelyieknek szentelte, amint erről a *Keszthelyi problémák* című könyve is tanúskodik. Nyugdíjából szegény, elesett sorsú helybélieket támogatott, legendás jótékonykodással telt utolsó ideje. Életének 81. évében, 1942. szeptember 25-én Keszthelyen érte a halál. Idén ősszel ennek is hetven éve lesz...

Polgárdy Géza

Nyolcvan éve hunyt el Garády Viktor

Egy magyarrá lett olasz élete és munkássága az Adria igézetében

Garády Viktor

Az önelszegényítésnek alighanem többféle formája van. Ezek egyike biztosan az, ha jó emlékezetünkre feltétlenül érdemes írónk műveit kiadóink hosszú évtizedeken át nem jelentetik meg újra, s így azok elérhetetlenné, idővel szinte elfelejtetteké válnak. Szerzőik is, könyveik is lassan kihullnak az emlékezetből, a fiatal olvasók pedig meg sem ismerik őket, azt sem tudják, hogy valaha a világon voltak.

E gondolatok az éppen nyolcvan éve, 1932. május 27-én Fiumében elhunyt zoológus, író, újságíró és műfordító Garády Viktor, az életét az Adria igézetében leélt sokoldalú alkotó kapesán merültek fel. S mindez még akkor is igaz, ha az utolsó évtizedben elsősorban Fried Ilonának és Kiss Gy. Csabának köszönhetően némi jó irányú változás tapasztalható, amely Garádyt kiemelte a több évtizede tartó teljes, totális mellözöttség és ismeretlenség állapotából. (Fried Ilona italianista és kultúrtörténész már a 2001-ben, a Ponte Alapítvány által megjelentetett *Emlékek városa – Fiume* című könyvének „Magyar nyelvű próza és ismeretterjesztés Fiuméről” fejezetében négy oldalon [163–166.] írt Garádyról. Majd *Egy kulturális identitás, Vittorio De Gauss – Garády Viktor* címmel tanulmányt közölt a Kiss Gy. Csaba szerkesztette *Fiume és a magyar kultúra* című kötetben [Bp., 2004. 118–128.]. Kiss Gy. Csaba pedig az ugyancsak általa szerkesztett *Adriai képek. Magyar útirajzok* című antológiába [Bp., 2008. 311–339.] beválogatta Garády *Tengerparti képek* című szerény terjedelmű művének néhány részletét.)

Valami tehát már megindult – lehetséges, hogy a törlesztések idejét éljük, – az igazi áttörés azonban az lenne, ha a Szerző legalább két tucat önállóan megjelent könyve közül néhány kiemelkedő munkáját akár reprint, akár újrasedett formában kiadóink megjelentetnék. Erre azonban – a jelek szerint – még várni kell.

Garády Viktor személyének különös érdekességet ad, hogy nem is magyarnak született, hanem saját döntéséből és tudatosan lett magyar íróvá és tudóssá! (Bármilyen meglepő is ez, az olaszból magyarrá válása nem egyedül való! Prodam Guido, az 1882. szeptember 12-én Fiumében született és Budapesten, 1948. július 1-jén elhunyt pilóta, aviatikánk hőskorának jelese, aki elsőként repült fővárosunk területére felett, – népes fiumei olasz családja tagjai közül egyedül – ugyancsak magyarnak vallotta magát!)

Nos, Garády Viktor régi fiumei olasz patricius család sarjaként, *Vittorio De Gauss* néven 1858. július 27-én Nagyváradon látta meg a napvilágot. Azért ott, mert atyja, aki a monarchia hivatalnok volt,